

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kauravaara, Kati; Rönkkö, Eva

Title: Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikunta-kulttuurissa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kirjoittajat ja Liikuntatieteellinen Seura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kauravaara, K., & Rönkkö, E. (2020). Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikunta-kulttuurissa. In J. Kokkonen, & K. Kauravaara (Eds.), *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa* (pp. 229-251). Liikuntatieteellinen seura. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja, 175.
https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/julkaisut/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa-artikkelikokoelma.pdf

5 Näkymättömyys, marginalisaatio ja eronteot suomalaisessa liikunta- kulttuurissa

KATI KAURAVAARA & EVA RÖNKKÖ

Tämä artikkelikokoelma kertoo syrjäseudun nuorista, romaneista, ulkomaalaistaustaisista henkilöistä, vaikeimmin vammaisista nuorista, lihavista naisista ja monista muista ryhmistä, joiden liikuntaan osallistuminen ei ole itsestään selvää. Näiden ryhmien ääntä emme ole tottuneet kuulemaan neuvoteltaessa liikuntaan osallistumisen mahdollisuuksista. Ryhmiin kuuluvat ovat usein leimautuneet kategorioihin, jotka eivät sovi vallitseviin käsityksiin liikkujasta ja liikunnan toimijoista. Heidän tarinansa kertovat näkymättömyydestä, sivuutetuksi ja väheksytyksi tulemisesta, joukkoon kuulumattomuudesta, kohtaamattomuudesta, osattomuudesta, asenteellisuudesta – eriarvoisuuden kokemuksista liikunnassa.

Artikkeleissa eriarvoisuus piirtyy monisyisenä ja -kerroksisena ilmiönä, jossa sosiaaliset jaot, piilossa olevat valtasuhteet ja syrjivät mekanismit kaventavat liikkumisen mahdollisuuksia ja vähentävät ihmisten hyvinvointia. Ruotsalaisen sosiologi Göran Thernbornin (2014) mukaan eriarvoisuus on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö, jolla viitataan tasa-arvon¹ puutteeseen ja

joka rajoittaa mahdollisuuksia toimia ihmisenä (Thernborn 2014, 9). Tässä artikkelikokoelmassa eriarvoisuus määritellään esimerkiksi ”epäoikeudenmukaiseksi mahdollisuuksien ja resurssien jakautumiseksi, joka konkretisoituu eroina terveydessä ja hyvinvoinnissa” (Borodulin ym.) ja ”tilaksi, jossa ihmisten välillä on epäoikeudenmukaisia tai eettisesti vääriä, vältettävissä olevia eroja” (Armila viitaten Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen sekä TEPA-terminpankkiin). Koettu eriarvoisuus lisää yhteiskunnallista epäluottamusta (Rothstein & Uslaner 2005; Thernborn 2014, 35). Liikunnan kontekstissa koettu eriarvoisuus ilmenee esimerkiksi uskon puutteena omiin kykyihin, itselle mielisistä liikuntamuodoista luopumisena, liikkumisen pelkona, vähinä mahdollisuuksina päättää omasta vapaa-ajasta, henkisenä turvattuutena liikuntaharrastuksen parissa sekä osin edellisten johdosta vähäisempänä liikunta-aktiivisuutena.

Eriarvoisuuden hahmottuminen monisyisenä ja -kerroksisena ilmiönä yleensä sekä artikkelien kautta piirtyvänä asetti meille tutkijoille haasteen: kuinka saada saippuapalan kaltaisesta liukkaasta ja monimuotoisesta ilmiöstä ote, joka lisäisi ymmärrystämme eriarvoisuudesta liikuntakulttuurissa isossa kuvassa ja antaisi konkreettisia eväitä purkaa eriarvoisuutta ja lisätä yhdenvertaisuutta.

Saadaksemme itse ymmärrystä asiasta, lähdimme tarkastelemaan eriarvoisuutta tämän kokoelman artikkeleiden pohjalta oivaltamamme metaforan avul-

1 Thernborn käyttää tasa-arvon käsitettä laajassa merkityksessä kuten Itkonenkin tämän teoksen johdantotekstissään. Suomalaisen liikuntakulttuurin kontekstissa tasa-arvon käsite on usein varattu tarkoittamaan pääosin miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. Kun liikuntakentällä tarkoitetaan tasa-arvoa myös muiden sosiaalisten jakojen kuin sukupuolen näkökulmasta, puhutaan yleensä laaja-alaisesta tasa-arvosta tai yhdenvertaisuudesta. (Ks. esim. Berg & Kokkonen 2016; OKM 2011; OKM 2018; Rönkkö tässä teoksessa; Turpeinen & Hakamäki 2018; Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.)

la. Ilmiön voisi hahmottaa matemaattisena yhtälönä, kuten $x + y = z$. Usein näemme eriarvoisuudesta vain palasia, joista osa näkyy hyvinkin selkeästi, kuten esimerkiksi se, että joku kokee rasismia: $x + y =$ rasismien kokemus. Koska olemme ison ilmiön äärellä, on meidän usein vaikea hahmottaa, minäkälaisia asioita $x:n$ ja $y:n$ muodostama lauseke sisältää ja missä suhteessa ne ovat keskenään, jotta lopputuloksena syntyy rasismien kokemus. Ehdotamme, että muuttujan ” x ” ajatellaan olevan henkilöön liittyvä taustatekijä, jonka nähdään erottavan henkilöä normatiivisuuteen liittyvästä oletuksesta. Taustatekijä voi olla vaikkapa ”ulkomaalaistaustainen”, joka edustaa sosiaalista jakoa ”alkuperä”. Niin ikään ehdotamme, että muuttuja ” y ” kuvaa mekanismeja, jonka vaikutuksena eriarvoisuutta syntyy. Koska taustatekijöitä on lukuisia ja mekanismejakin on useita, täytyy yhtälön toisella puolella olevia lopputuloksiakin eli eriarvoisuuden ilmentymiä olla lukuisia erilaisia, mikä ilmentääkin eriarvoisuuden monitahoisuutta. Näin voi syntyä esimerkiksi seuraavia yhtälöitä:

taustatekijä ”ulkomaalaistaustaisuus” (x) + mekanismi ”hierarkisointi” (y) = ko. yksilö kokee rasismia (z)

taustatekijä ”lihavuus” (x) + mekanismi ”ulossulkeminen” (y) = ko. yksilö kokee joukkoon kuulumattomuutta (z)

Osa artikkeleista tuo näkyville koko eriarvoisuuden yhtälön, ja osassa tekstejä avataan osia näistä yhtälöistä.

Tämä arvokas artikkelikokoelma tarjoaakin meille ainutlaatuisen mahdollisuuden tehdä näkyväksi näitä yhtälöitä eli konkreettisesti jäsentää liikuntakentällä eriarvoisuuden näkökulmasta keskeisiksi nousevia taustatekijöitä. Tekstit auttavat hahmottamaan eriarvoisuuden mekanismeja ja ilmentymiä liikunnan kontekstissa sekä siten ymmärtää esiin nostettuja eriarvoisuuden ilmentymiä. Siten pystymme myös paikantamaan, mihin artikkeleissa esitetyt ratkaisut itse asiassa ovat ratkaisuja. Yhdistämällä eri artikkeleista nousevia havaintoja ymmärrämme siloutunutta katsetta laajemmin eriarvoisuutta, joka ylittää eri taustatekijöiden ja niistä muodostuvien ihmisryhmien rajat.

Hyödynnämme analyysissämme Thernbornin (2014) eriarvoisuusteoriaa, koska mielestämme se auttaa jäsentämään erityisesti eriarvoisuuden syntymekanismeja ja muotoja ja antaa siten työkaluja ymmärtää sen ilmentymiä. Lisäksi olemme inspiroituneet Gayle Rubinin (1984) ideasta hahmottaa taustatekijöiden risteävää ja kumuloituvaa vaikutusta kiekkokuvion avulla.

Tämän teoksen artikkelit osoittavat, että eriarvoisuus ei ole liikuntakentällä marginaali-ilmiö, joka kohdentuu pienen ihmisjoukkoon tai vaikuttaa pienen joukon liikkumiseen. Kysymys on laajasta ja rakenteellisesta useisiin eri kategorioihin lukeutuvien tai luettujen, ja liikuntakentällä normaaliuden rajoja koettelevien ihmisten kohtaamasta ilmiöstä, jolla voi olla vakavia seurauksia. Eriarvoisuuden ymmärryksen lisääntyminen voi tuoda lisätietoa myös vähäisen liikkumisen ilmiöstä.

Eriarvoisuuden taustatekijät ja rakentumisen mekanismit

Ihmisillä ja yksilöillä on erilaisia taustatekijöitä (tämän teoksen artikkeleissa esimerkiksi ”ulkomaalaistaustainen”, ”iäkäs”, ”syrjäseudulla asuva”), joiden perusteella he kuuluvat tai tulevat kuuluneiksi erilaisiin ryhmiin (”ulkomaalaistaustaiset”, ”iäkkäät”, ”syrjäseudulla asuvat”). Taustatekijät ovat alakategorioina erilaisissa sosiaalisissa hierarkioissa, luokissa ja jaoissa (”alkuperä”, ”ikä”, ”asuinpaikka”). Selvimmin artikkeleissa piirtyvät esille asuinpaikan, alkuperän, toimintakyvyn, koulutuksen, ammattiaseman sekä ulkonäön² kategorioihin lukeutuvat taustatekijät. Sukupuoleen, ikään ja varallisuuteen liittyviä sosiaalisia jakoja ja erontevoja ei artikkeleissa tarkastella suoraan, mutta ne ovat esillä esimerkiksi, kun on kysymys taustatekijöiden risteävästä vaikutuksesta. Sosioekonominen asema liittyy koulutukseen, ammattiasemaan ja varallisuuteen, mutta sitä ei artikkeleissa nostettu varsinaisena luokkakysymyksenä esille. Lisäksi huomionarvoista on, että tähän teokseen ei sisälly artikkelia, joka olisi käsitellyt seksuaalisen suuntautumisen sosiaalista hierarkiaa. Sillä on havaittu olevan yhteyttä liikuntaan liittyvän osallisuuden jakautumiseen Suomessa, mihin on alettu kiinnittää viime vuosina huomiota (esim. Alanko 2014; Kokkonen 2016; 2018).

2 Käytämme yläkategoriasta, johon kehon koko ja ulkomuoto lukeutuvat, käsitettä ulkonäkö, jolloin kategoria voisi pitää sisällään myös esimerkiksi tyylin, pukeutumisen ja ehostamisen kaltaisia taustatekijöitä (ks. esim. Kukkonen ym. 2019).

Sosiaaliset jaot eivät itsessään ole hyviä tai huonoja. Jakoihin liittyvien taustatekijöiden lisäksi eriarvoisuuden ilmenemiseen tarvitaan mekanismeja, joiden kautta sitä aiheutetaan ja pidetään yllä. Thernborn esittää, että eriarvoisuus rakentuu neljän toisiinsa kietoutuneen mekanismin kautta: etäännyttäminen³, ulossulkeminen, hierarkisointi ja riisto (Thernborn 2014, 77).

Ensimmäinen mekanismi on etäännyttäminen (Thernborn 2014, 70–72), joka lienee usein vaikeasti havaittavissa. Etäännyttämisen ymmärtämisessä auttaa sen vastakohta eli lähentäminen, joka tarkoittaa erojen tasaamista esimerkiksi kiintiöiden tai positiivisen erityiskohtelun avulla. Siten etäännyttämisessä erojen annetaan tahattomasti kasvaa tai niitä jopa kasvatetaan. Thernbornin mukaan kahden samaan sosiaaliseen jakoon kuuluvan taustatekijän yhteiskunnallinen etäisyys toisistaan voi olla eriarvoisuuden sijaan vain erilaisuutta, mikäli siihen ei sisälly yksilön kokemusta epäoikeudenmukaisuudesta. Etäännyttämisen voidaan katsoa olevan voittajia ja häviäjiä tuottava prosessi, jossa järjestelmä määrittelee voittajuuden kriteerit (Thernborn 2014, 71). Niille, joille ovet aukenevat, tarjoutuu (usia) mahdollisuuksia, ja he etenevät nopeasti – liikuntakentällä: liikku-

3 Göran Thernborn käyttää englanninkielistä käsitettä ”distanciation”. Se on suomennettu hänen teoksessaan (2014) etäännyttämiseksi. Meidän tulkintamme mukaan kuitenkin käsite etäännyttäminen kertoo täsmällisemmin siitä, mitä Thernborn tarkoittanee. Hänen mukaansa eriarvoisuus on sosiaalisesti rakentunutta, jolloin eriarvoisuuden syntyminen edellyttää ihmisten välisiä aktiivisia toimia ja jolloin mekanismeihin liittyy aina jokin tekijä.

vat enemmän ja itselle mielekkäällä tavalla, ja ovat aktiivisia toimijoita ehkä jopa johtavissa asemissa.

Tulkitsemme, että artikkeleissa, joissa verrataan koulutuksen, ammatin ja syntymämaan yhteyttä liikkumisaktiivisuuteen, on kysymys epäsuorasti etäännyttämisprosesseista. Tarkoitamme sitä, että silloin kun ihminen itse haluaa liikua, olosuhteet, toiminnan järjestämisen tavat tai päätökset eivät mahdollista tahdon toteutumista. Tällöin kukaan ei varsinaisesti työnnä vähän liikkuvaa henkilöä pois toiminnan piiristä, mutta toiminta ei ole sellaista, joka mahdollistaisi osallistumisen. Enemmän liikkuvat henkilöt näyttäsivät voittajilta ja vähemmän liikkuvat häviäjiltä. Artikkeleissa etäännyttäminen näkyykin esimerkiksi palveluiden puutteena tai pitkänä etäisyyksinä palveluihin, sopivien liikuntaympäristöjen niukkuutena ja sopivan vaatetuksen puuttumisena. Saatavilla olevan tiedon epätasainen jakautuminen (kommunikaatio- ja kognitiiviset haasteet), epätyypillisten liikkujien lähtökohtien sivuuttaminen sekä sosiaalisen ympäristön vaikutukset (liikuntakulttuuriset haasteet) ovat rakenteellisia mekanismeja, joihin monissa artikkeleissa viitataan.

Artikkelien kirjoittajat käyttävät useaan otteeseen käsitettä ulossulkeminen, joka on Thernbornin teoriassa toinen mekanismi ja vastakohta osallistamiselle. Ulossulkemisessa on kyse joukkoon kuulumisesta, vallasta päättää, kuka on sisä- ja kuka ulkopiiriläinen sekä muiden etenemisen tai oikeuksien rajoittamisesta (Thernborn 2014, 74). Liikunnan kontekstissa menestyjät

voivat jopa pyrkiä ulossulkemaan muita, jotta kaikille ei avautuisi samanlaisia mahdollisuuksia kuin heille tai jotta muut eivät olisi heidän etenemisensä tiellä. Erilaiset ”lasikatot” ovatkin esimerkiksi sukupuolihierarkiaan liittyen hyvinkin tuttu ilmiö myös liikuntakentällä (esim. Aalto-Nevalainen 2018, 52–53; 57–58; Euroopan Unioni & Euroopan Neuvosto 2019). Artikkeleissa ulossulkeminen näkyy ihmisten leimaamisena (esimerkiksi lihavat henkilöt) ja esteiden asettamisena (esimerkiksi fyysisen kyvykkyyden, kielitaidon tai alakulttuurien hallitsemisen vaateet).

Lisäksi ulossulkeminen näkyy artikkeleissa erityisen vahvasti toiseuttamisena niin romanien kuin ulkomaalaistaustaisten, lihaviiden ja vammaisten henkilöidenkin kohdalla. Harjusen mukaan lihavia kohdellaan liikkujina lihavuuteen liitettyjen stereotyyppien mukaisesti. Lihavuus on sosiaalisesti leimaava eli stigmatisoiva ominaisuus, ja siihen liittyy vahvoja negatiivisia oletuksia, joista seuraa kielteisiä asenteita ja vihamielisyyttä. Harjusen mukaan ”lihavaa ihmistä pidetään passiivisena, epäliikunnallisena eli liikuntakyvyiltään heikkona ja liikuntaa välttelevänä. Lihavuuden oletetaan olevan myös oire jollain tavalla poikkeavista henkisistä ja muista ominaisuuksista, joidenka myötä ihmisestä on tullut lihava.”

Ulkomaalaistaustaisiin jalkapalloilijoihin on puolestaan liitetty ennako-oletuksia poikkeuksellisesta urheilullisuudesta, itseluottamuksesta, tietynlaisesta pelityylistä, itsekkyydestä, heikosta työmoraalista, kurittomuudesta sekä kypsymättömyydestä verrattuna

luotettaviin paikallisiin pelaajiin. Maahanmuuttotilaisiin perheisiin yhdistetään usein myös taloudellinen heikko-osaisuus ja matalampi yhteiskuntaluokka. Koska tuntematonta erilaisuutta on vaikea hahmottaa, luodaan ”toisista” pelkistettyjä ”kulttuurisia tuotteita”, jossa yksilöllisyys jää taka-alalle. Esimerkiksi Kanasen artikkelissa maahanmuuttajuudesta tulee jalkapallojoukkueessa helposti ryhmäkategoria, joka häivyttää alleen kaikki muut yksilölliset erot. Kun kantasuomalaiset pelaajat nähdään yksilöinä ja edustavan vain itseään, on maahanmuuttotilaisilla pelaajilla harteillaan kaikki tiettyyn ryhmään kohdistuvat ennako-oletukset ja mielikuvat. Vähemmistöihin tai normien ulkopuolisiin ryhmiin kuuluvien yksilöiden osalta ulossulkemista on usein vaikea huomata, koska tutkimukset eivät useinkaan nosta ulossulkemisen kokemuksia esille valtaväestön (liikunta)foorumissa, vaan tieto jää sektori(ala)kohtaisiin piireihin.

Hierarkisoinnissa luodaan valtasuhteita, jotka vakiintuvat sosialisoinnin myötä hyväksytyiksi normeiksi, ja joissa väheksyntä ja kunnioitus jakaantuvat epätasaisesti. Bourdieun (1984) distinktioteorian viitekehyksen pohjalta voi puhua eri ryhmien välisestä kamppailusta, joissa määrittäyty se, millä pääomalla on milloinkin arvoa. Hierarkisissa suhteissa toisilla on määräysvaltaa ja toiset ovat käskynalaisia (Thernborn 2014, 74). Sosiaalisten hierarkioiden kautta syntyvä eriarvoisuus tulee tämän teoksen artikkeleissa esille sosiaalisten arvostusten puutteen ja liikkumatilan niukkuuden kuvauksissa. Harjusen mukaan

”seksistisessä kulttuurissa ja yhteiskunnassa, jossa naisruumis on edelleen objektivoitu katseen kohde, naisten sosiaalinen arvostus on edelleen sidoksissa heidän ruumiinsa heteronormatiivisen feminiinisyyteen”. Sosiaalisessa liikkumatilassa normien mukaisilla ihmisillä (”me”) on enemmän tilaa kuin ulkopuolelta tulleilla (”he”). Sama mekanismi tulee hyvin esille Kanasen kuvauksessa: ”jalkapallossa (ei) ole kyse pelkäästä fyysisestä pääomasta, vaan jalkapalloa ja jalkapalloiluutta tulkitaan myös kulttuuristen arvotusten ja erontekojen kautta.”

Ulkomaalaistaustaisten ryhmiin kohdistuvana rasismina ja sukupuoliin liittyvänä seksisminä ilmenevä hierarkisointi tunnustetaan usein helpoimmin, kuten Kanasen ja Harjusen artikkelit osoittavat. Hierarkisointi liittyy kuitenkin myös paljon laajemmin eriarvoisuuden ilmenemisiin, kuten esimerkiksi ikäsyryntään tai luokkaan liittyvään koettuun ylempi- ja alempiarvoisuuteen. Teoksen muista artikkeleista löytyy myös vaikeammin havaittavia yhteiskunnallisia arvojärjestyksiä ja riippuvuussuhteita, kuten koettu alempi yhteiskuntaluokka romanien kohdalla sekä riippuvuus vanhemmista tai aikuisista vammaisten ja syrjäseudulla asuvien nuorten kohdalla.

Neljänneksi eriarvoisuutta aiheuttavaksi mekanismiksi Thernborn esittää riiston. Riistossa hyväksikäytetään alempiarvoisiksi asemoitujen yksilöiden resursseja. Riistoa edeltävät aikaisemmin kuvatut etäännyttäminen, ulossulkeminen ja hierarkisointi, joiden avulla yksilöt luokitellaan ylempi- ja alempiarvoisiin. (Thernborn 2014, 76.) Tämän

kokoelman artikkeleista ei ole löydettyä riistoon liittyviä prosesseja, mutta liikuntakentällä voi silti esiintyä riistoa. Sitä voisi olla esimerkiksi ulkomaalais-taustaisen henkilön kantasuomalaisen sopimusta huomattavasti heikompi pelaaja-, valmentaja- tai ohjaajasopimus.

Eriarvoisuutta aiheuttavat mekanismit ovat kumulatiivisia, ja koettu tai todettu eriarvoisuus on usein kahden tai useamman mekanismin tulos. Esimerkiksi romanien vapaa-ajan liikunta-aktiivisuuden analyysissä löytyy sekä etäännyttämistä (ei kiinnitetä erityistä huomiota siihen, että romanitaustaisten koulutustasoa saataisiin nostettua ja terveyslukutaitoa lisättyä), ulossulkemista (kulttuurisesti sopivan liikuntatarjonnan ja ohjauksen puute, vaikka romanitaustaisten henkilöiden kulttuuriin liittyvät seikat ovat olleet jo pitkään tiedossa) että hierarkisointia (sosiaalisesti esteellinen asenneilmapiiri). Tulokintamme mukaan mekanismien rajapinnat eivät myöskään ole selkeitä ja yksiselitteisiä. Vaikkapa etäännyttämisen ja ulossulkemisen ero on hienovarainen: Etäännyttäminen tarkoittaa meille paljon pieniä, usein tahattomia asioita, jotka yhdessä luovat epäotolliset olosuhteet vähemmistöön kuuluville henkilöille. Ulossulkeminen puolestaan on konkreettisia tekoja, joita tehdään tiedostamatta esimerkiksi ennakkoluulojen pohjalta tai etäännyttämistä useammin tiedostaen ja tahallisesti esimerkiksi vetämällä rajoja taloudellisiin seikkoihin vedoten. Ulossulkeminen (kuten myös hierarkisointi ja riisto) huonontaa usein suoraan kohteena olevien asemaa toisin kuin etään-

nyttäminen (ks. Thernborn 2014, 76). Tekemättä jättäminen, kuten vaikkapa se, että tietoa liikuntatarjonnasta ei ole annettu ymmärrettävästi (vaikeaselkoiset verkkosivut; käännösten ja selkokielen puuttuminen), on usein tahatonta, ja sen voisi tulkita etäännyttämiseksi. Jos toimijoilla on osallistujien (erityis)tarpeet tiedossa, mutta ne ohitetaan esimerkiksi tiedon jakamisessa tai kulttuuristen seikkojen huomioon ottamisessa, voi katsoa, että kyseessä on ulossulkemisen mekanismi.

Mekanismeissa on kyse siitä, että joku tekee jotakin sellaista, että eri ryhmiin kuuluvat eivät enää ole yhdenvertaisessa asemassa toisiinsa nähden. ”Joku” voi olla yksilö tai ryhmä, jolloin Thernborn kutsuu eriarvoisuuteen johtavaa toimintaa yksilölliseksi tai kollektiiviseksi. ”Joku” voi olla myös instituutio, jolloin eriarvoisuutta syntyy rakenteellisilla järjestelyillä. (Thernborn 2014, 69.) Eriarvoiseen kohteluun johtavaa rakenteellista järjestelyä voi kutsua myös institutionaaliseksi syrjinnäksi. Liikuntapolitiikan suhdetta ulkomaalaistaustaisuuteen tarkasteleva artikkeli tuo esille juuri epätasa-arvoa tuottavia rakenteellisia järjestelyjä (Rönkkö). Yksilöllinen, kollektiivinen ja institutionaalinen toiminta ovat keskenään vuorovaikutuksessa, jossa inhimillisen toiminnan tuloksena syntyvät institutionaaliset käytännöt vakiintuvat lainsäädännön kehystämänä institutionaaliseksi normeiksi ja tavoiksi toimia.

Eriarvoisuutta synnyttäviä mekanismeja on neljä ja niitä, jotka kussakin mekanismissa paikantuvat toimijoiksi on kolme. Lisäksi jokainen mekanismi

voi olla tahaton tai tahallinen. Tällä tavalla yhtälössämme mekanismiksi nimeämällemme muuttujalla y on jo 24 arvoa.

Eriarvoisuuden taustatekijöiden risteävät vaikutukset

Etäännyttämisen, ulossulkemisen, hierarkisoinnin ja riiston kautta yksilöt tulevat asemoiduiksi taustatekijöidensä kantajina ja ryhmiensä edustajina erilaisiin asemiin yhteiskunnassa ja liikuntakentällä. Näissä asemissa mahdollisuudet omaehtoiseen liikkumiseen ja liikunnan harrastamiseen ovat jakautuneet epätasaisesti: toisilla mahdollisuuksia on enemmän kuin toisilla. Asemoituminen liikuntakentällä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka muut suhtautuvat yksilöön liikkujana yleensä ja tietyn liikuntamuodon harrastajana; kuinka yksilöä kohdellaan; kuinka yksilöllä on pääsy hänestä mielekkäiltä tuntuvien liikuntamuotojen pariin; kuinka osallinen yksilö ylipäänsä on liikuntakulttuurissa ja kuinka aktiivinen yksilö on fyysisesti.

Ihmiset kuuluvat useaan eri ryhmään ja kategoriaan samanaikaisesti, ja nämä kaikki eronteot muokkaavat yksilön toiminnan ehtoja ja vaikuttavat siihen, minkälaiseen asemaan yksilö asettuu liikuntakentällä. Tällöin voidaan puhua myös taustatekijöiden yhtäaikaaisuudesta ja risteämisestä, jolloin jokainen sijoittuminen sosiaalisissa jaoissa tai hierarkioissa vaikuttaa kumulatiivisesti yksilön sosiaaliseen asemaan (esim. Thernborn 2014, 76). Yhteiskunnallisten

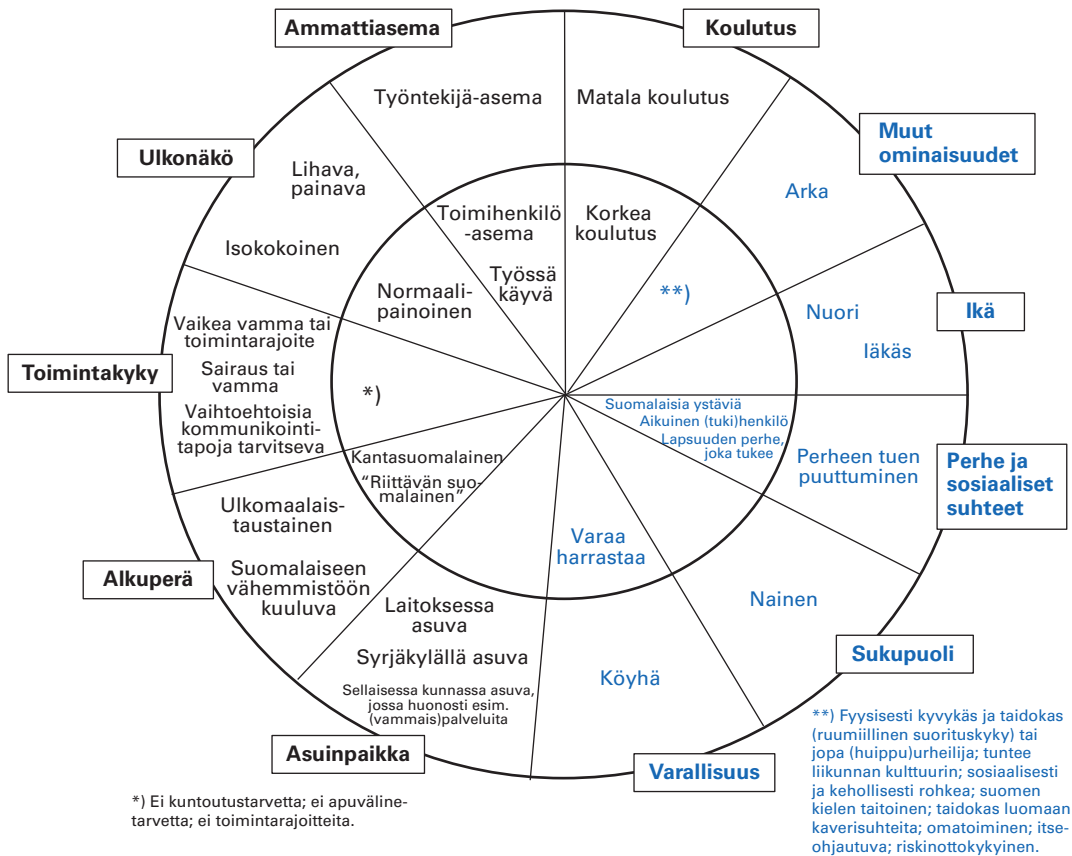
jakojen keskinäisiä suhteita tarkastelevaa, moninaisuuden tunnistavaa ja syrjinnän moniperustaisuuden esiin nostavaa lähestymistapaa kutsutaan intersektionaalisuudeksi (esim. Kantola ym. 2020, 11). Lähestymistapa siirtää katsetta yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin eriarvoisuuden syihin sen sijaan, että ilmiötä tarkasteltaisiin yksittäisten ihmisten ongelmina. Taustatekijöiden risteävä vaikutus oli tunnistettu osassa artikkeleita, mikä käy ilmi esimerkiksi Rannikon & Armilan artikkelissa, jossa he tarkastelevat ”liikunnallista eriarvoisuutta erityisesti vammaisuuden näkökulmasta, mutta tietoisina siitä, että muutkin yhteiskunnalliset eronteot monissa tapauksissa risteävät sen kanssa”. Vaikka intersektionaalisuutta ei olisi erikseen tunnistettukaan, ilmiö on artikkeleissa vahvasti näkyvissä.

Hahmottelimme tämän teoksen artikkelien löydöksistä Gayle Rubinin (1984) mallia⁴ mukailevan kaksikerroksisen kiekon, jossa eri hierarkioiden sisältämät taustatekijät asettuvat ulko- ja sisäkehälle sen mukaan, ovatko tekijät myönteisiä, normin mukaisia, tavoiteltavia ja siten yksilölle hyödyllisiä etuoikeutetun aseman rakentumisen näkökulmasta vai päinvastoin kielteisiä, normin vastaisia, hyödyttömiä tai jopa haitallisia. Ensinnä luetellut asettuvat kiekon sisäkehälle ja vahvistavat etuoikeutettua asemaa, ja jälkimmäiset sijoittuvat kiekon ulkoreunalle ja synnyttävät eriarvoisuutta toimien syrjinnän ja ulossulkemisen perusteina.

---

4 Päädyimme hyödyntämään Gayle Rubinin seksin hierarkian kiekon ajatusta Anna Kontulan (2020) blogikirjoituksen innoittamana.

Kuvio 1. Liikunnan intersektionaalisuuskiekko artikkelien pohjalta piirrettyinä.

Laatimamme liikunnan intersektionaalisuuskiekko⁵ (kuvio 1) muodostuu yhdestätoista sektorista, joista kuusi

(asuinpaikka, alkuperä, toimintakyky, koulutus, ammattiasema ja ulkonäkö) on selvästi ja kolme (ikä, sukupuoli ja varallisuus) välillisesti esillä teoksen artikkeleissa. Lisäksi olemme tuoneet artikkelien pohjalta liikunnan intersektionaalisuuskiekkoon kaksi sektoria, joita ei ole välttämättä tapana rinnastaa sosiaalisten jakojen yläkategorioiksi. Näistä toisen sektorin varasimme ”muille ominaisuuksille”, jotka artikkelien mukaan vaikuttavat siihen, kuinka henkilö asemoituu liikuntakentällä. Artikkelien mukaan esimerkiksi vammaisen henkilö on paremmassa asemassa, jos hän on kehollisesti rohkea verrattuna niihin,

⁵ Artikkelien pohjalta piirtämämme liikunnan intersektionaalisuuskiekko on karkea yleistys. On hyvä muistaa, että ei ole aina yksiselitteistä käsillä olevien artikkelien mukaan, kuinka tietty taustatekijä vaikuttaa liikunnan kontekstissa. Esimerkiksi alhainen ammattiasema ei aina yksiselitteisesti tarkoita ylempää ammattiasemaa vähäisempää fyysistä aktiivisuutta (Lehto ym.). Joskus myös sama taustatekijä voi toisesta näkökulmasta katsottuna kuulua ulkokehälle ja toisesta näkökulmasta katsottuna sisäkehälle. Esimerkiksi sukupuoli voisi olla tällainen taustatekijä riippuen vaikkapa liikuntalajista. Sen sijaan, että piirtämämme kiekko kuvaisi absoluuttisesti tilannetta liikunnan kontekstissa yleensä, se kertoo tämän teoksen artikkeleiden kautta siitä, millaista voi olla ja auttaa ymmärtämään eriarvoisuuden rakentumista.

jotka ovat arkoja. Tälle sektorille sijoituvia taustatekijöitä löytyi etenkin vaikeimmin vammaisia henkilöitä (Eriksson ym.), vammaisia nuoria (Rannikko & Armila) sekä ulkomaalaistaustaisia jalkapalloilijoita (Kananen) käsittelevistä artikkeleista. Toinen sektori kuvastaa sitä, kuinka sosiaaliset suhteet vaikuttavat asemoitumiseen liikuntakentällä. Tähän liittyviä muualla käytettyjä sosiaalisia jakoja ovat esimerkiksi siviilisääty ja lasten lukumäärä.

Mitä useammin yksilö sijoittuu intersektionaalisuuskiekon sisäkehälle, sitä useammin hänellä on pääsy sellaisen liikuntamuotojen pariin, jotka häntä miellyttävät. Hänellä on myös sitä enemmän valinnanvaraa ja päätösvaltaa, sitä myönteisemmin häntä kohdellaan liikuntakentällä ja sitä vähemmän hän todennäköisesti kokee lasikattoa, ulossulkemista ja syrjintää. Mitä useammalla sektorilla yksilö joutuu ulommalle kehälle, sitä todennäköisemmin hänen on vaikea löytää paikkaansa liikuntakentällä, sitä huonommin hänen mahdollisuutensa ja toiveensa liikuntakentällä toteutuvat ja sitä kauempana hän on hyvästä ja etuoikeutetusta liikuntakentällä toimijasta.

Yhtälö-metaforaa käyttäen eriarvoisuuden ”kaava” voisi näyttää taustatekijöiden risteävän vaikutuksen seurauksena esimerkiksi tältä: $(x^1 + x^2 + x^3) + y =$ eriarvoisuuden kokemus. Tällöin ymmärretään, että esimerkiksi syrjäkyläen nuoret saavat osakseen toisenlaista eriarvoisuutta kuin syrjäkyläen aikuiset. Armila kirjoittaa, että ”iästä tulee --- intersektionaalisesti ja korostuneella tavalla merkityksellinen kynnyks,

ka osallistumista estävä voima näkyy tämän artikkelin aineistossa erityisesti joukkueurheilusta innostuneiden syrjäseutupoikien kohdalla”. Sukupuoli tuo esimerkin mukaan oman vaikutuksensa liikuntakentällä asemoitumiseen. Jos nuorella on lisäksi toimintarajoitteensa takia huomattava tuen tarve, hänen kohdallaan liikuntaan liittyvät eriarvoisuuskysymykset näyttäytyvät taas erilaisilta. Intersektionaalisuuden avulla onkin mahdollista tunnistaa yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta erityisen haavoittuvia ryhmiä.

Se, kummalle kehälle taustatekijät asettuvat kussakin sektorissa, määrittäytyy liikuntakentällä käytyjen kulttuuristen neuvottelujen tuloksena (ks. myös hierarkisoinnin mekanismi). Päästäkseen liikuntatoimintaan sisälle eli liikuntakulttuurin sisäpiiriläiseksi on tunnettava liikuntaan yleensä tai tiettyyn liikuntamuotoon (lajikulttuuriin) liittyviä normeja, arvostuksia, tapoja ja rituaaleja ja elettävä niitä todeksi. Tässä yhteydessä voidaan käyttää myös kulttuurisen pääoman käsitettä, jolloin ”kulttuurin, mukaan lukien myös liikunnan kuluttaminen vaatii oikeanlaista makua, taitoa ja tietoisuutta, joita kaikilla ihmisillä ei ole” (Itkonen & Kauravaara 2015, 185).

Tämän teoksen artikkelit kertovatkin suomalaisesta liikuntakulttuurista, jossa on läsnä vahva normatiivisuus. Liikuntakentän sisäpiiriläisten on usein vaikea nähdä vallitsevia kulttuurisia käytäntöjä, tunnistaa etuoikeutettua sosiaalista liikkumattilaansa ja hahmottaa, kuinka paljon normista on voi poiketa ollakseen vielä sisäpiiriläinen. Normit tulevatkin usein näkyväksi parhai-

ten silloin, kun niitä koetellaan ja rikotaan. Esimerkiksi Harjunen kirjoittaa, että ”lihava ihminen ei vastaa käsitystä normiliikkujasta”. Rannikko ja Armila puolestaan argumentoivat, että ”--- nuorisokulttuurisesta liikunnasta haaveilevalta nuorelta edellytetään taitoa rohkeisiin aloitteisiin ja kykyä löytää yksin tietoa ja vertaistoimijoita sekä aloittaa lajin harrastaminen itsenäisesti. Tässä julkipuheessa korostetaan kehollisia taitoja, rohkeutta ja kykyä tavoilla, joita monenkaan ei ole helppo toteuttaa käytännössä.” Kananen kiteyttää karrikoidusti: ”--- tutkimustrendit niin meillä kuin maailmalla osoittavat alhaisempaa osallistumisastetta kaikille urheilukenttiä hallitsevan valkoisen, keskiluokkaisen, heteroseksuaalisen ja fyysisesti terveen miehen normista poikkeaville”.

Eriarvoisuuden ilmentyvät

Eriarvoisuuden yhtälössämme oikealla puolella olevaa lauseketta koetusta tai todetusta eriarvoisuudesta kutsuimme johdannossa lopputulokseksi eli eriarvoisuuden ilmentymäksi, taustatekijöiden ja mekanismien summaksi. Kuten kirjoitimme, erilaisia eriarvoisuuden ilmentymiä on lukuisia, mikä kertoo ilmiön monitahoisuudesta. Thernborn jäsentää nämä eriarvoisuuden ilmentymät kolmeen kategoriaan ja kutsuu näitä kategorioita eriarvoisuuden ulottuvuuksiksi. Ulottuvuudet ovat 1) elämänehtojen eriarvoisuus, 2) eksistentiaalinen eriarvoisuus ja 3) resurssieriarvoisuus. (Thernborn 2014, 62–63.) Nämä ilmenemismuodot ovat moniulotteisina vuorovaikutuksessa keskenään

ja kytkeytyvät siten toisiinsa (Thernborn 2014, 66–67).

Elämänehtojen eriarvoisuus

Elämänehtojen eriarvoisuudesta on kyse, kun taustatekijät ja mekanismit vaikuttavat ihmisten terveyteen ja elinajan odotteeseen heikentävästi. Tämä luokan alle lukeutuvia eriarvoisuuden ilmentymiä yhdistää valinnanvaran puute. Yksilö ei ole useinkaan voinut valita asuinpaikkaansa tai sitä, missä asemassa hän työskentelee tai onko hän vammaisen vai vammaton. (Thernborn 2014, 62–67, 95–99).

Tässä teoksessa ne määrälliset artikkelit (Borodulin ym.; Lehto ym.; Nykänen ym.; Seppänen ym.), jotka kertovat liikunnan harrastamisen, vapaa-ajan liikunnan tai liikkumisen polarisoitumisesta, kertovat nimenomaan elämänehtojen eriarvoisuudesta. Tällöin eriarvoisuus näkyy siinä, että osa ihmisistä liikkuu terveytensä kannalta liian vähän. Tietenkään eriarvoisuudella ei voi ymmärtää kaikkea vähäistä liikkumista, sillä ihmisellä on myös oma tahto ja mieli.

Teoksen muista artikkeleista voi puolestaan voi lukea niistä taustatekijöistä ja mekanismeista, jotka tuottavat vähäisenä liikkumisena ilmenevää eriarvoisuutta: ihmisillä on erilaisia lähtökohtia liikunnassa ja harrastamista vaikeuttavia elämänehtoja. Esimerkiksi asuinpaikan ja liikuntapalveluiden välinen etäisyys nousee selkeästi esille useassa artikkelissa. Armila kirjoittaa siitä, kuinka kaupungistumisen tuloksena syrjäkylissä asuville, erityisesti nuorille, jotka ovat

riippuvaisia vanhempien kuljetusavusta, välimatkat, valintamahdollisuuksien niukkuus sekä vertaisten vähyys ovat tekijöitä, joiden takia liikunnalliset oikeudet eivät toteudu samoissa määrin kuin kasvukeskuksissa asuvilla. Kananen kirjoittaa samasta asiasta: liikuntamahdollisuuksien paikallisuudella on merkitystä ulkomaalaistaustaisille nuorille, sillä ”monille pelaajille harrastuksen alkusysäyksen on antanut kodin välittömässä läheisyydessä sijainnut jalkapallokenttä, jonne oli mahdollista mennä ilman vanhempien kyyditystä”.

Kuntakohtaiset palvelutarjonnan erot sekä käytänteet vammaispalvelujen, kuten henkilökohtaisen avun ja apuvälineiden saamisessa, vaikuttavat myös vaikeavammaisten nuorten liikunnallisten oikeuksien toteutumiseen. ”Erytisen tuen tarve ja apuvälineet ovat merkittäviä, joiden kautta sosiaalinen erottelu tapahtuu”, kirjoittaa Eriksson kumppaneineen artikkelissaan. Teema jatkuu toisaalla: ”Monilla vaikeimmin vammaisilla henkilöillä, joilla on kommunikation liittyvä tai kognitiivinen vamma, ei ole katsottu olevan oikeutta vapaa-ajan toimintaan kohdennettuun henkilökohtaiseen apuun, mikäli katsotaan, etteivät he kykene määrittelemään selkeästi vapaa-aikaan liittyviä tarpeitaan.” Erytisen heikot mahdollisuudet harrastaa itselleen mieluista liikuntaa onkin vaikeimmin vammaisilla henkilöillä, jotka ovat vahvasti sidoksissa palvelujärjestelmään. Heidän mahdollisuutensa päätää omasta vapaa-ajastaan ovat usein hyvin rajalliset (Eriksson ym.).

Elämänehtojen eriarvoisuudesta kärsivä henkilö ei aina koe varsinaises-

ti kärsivänsä asiasta. Tämä käy hyvin ilmi esimerkiksi Päivi Armilan sitaattista, jossa hän viittaa syrjäseudun nuoriin: ”Nuoret itse eivät kuitenkaan aina tunnista toiseuttaan, saati alkaisivat penätä oikeuksiensa toteutumista. --- eivät erityisemmin surkuttele olojaan tai harmittele toiseuttaan urheilu- ja liikuntaharrastusten yhteiskunnallisissa hierarkioissa, vaikka heidän osuutenaan onkin usein harrastusvalintojen kutistuminen kapeisiin realismiin raameihin.” Ihmiset sopeutuvat arkielämän todellisuuteen (ks. myös Kauravaara 2013). On kuitenkin tärkeää, että eriarvoisuus tulee todetuksi, jotta siihen voidaan vaikuttaa ja lisätä yhdenvertaisia mahdollisuuksia liikkua, mihin liikuntalakikin (10.4.2015/390) velvoittaa puhumattaakaan moraalista velvollisuudesta.

Eksistentiaalinen eriarvoisuus

Eksistentiaalisen eli sosiaalisen eriarvoisuuden alle lukeutuvat kaikki eriarvoisuuden ilmentymät, joissa ihmiset eivät ole lähtökohdallisesti samanarvoisia sosiaalisissa hierarkioissa. Tällöin eriarvoisuuden taustatekijät ja mekanismit vaikuttavat esimerkiksi siihen, että ihmiset ovat haittaavalla tavalla riippuvaisia toisistaan. Tämä negatiivinen riippuvuus tarkoittaa sitä, että toisilla on määräysvaltaa toisiin nähden, ihmiset eivät saa toisiltaan arvostusta ja kunnioitusta, ihmisten identiteettiä ei tunnusteta, ihmisillä ei ole oikeutta kehittää itseään tai ihmisiltä viedään toimintaedellytykset ponnistella haluamiinsa päämääriin. (Thernborn 2014, 62–64.) Sosiaalinen eriarvoisuus ilmenee niin sosiaalisina

statusjärjestelminä (erilaiset hierarkiat), etnisten suhteiden jännitteinä (rodullistaminen ja rasismi) kuin sukupuoliin ja -polviin liittyvinä hierarkioinakin (patriarkaatti, seksismi, ikäsyryntä).

Eksistentiaalinen eriarvoisuus on joiltakin osin hyvinkin näkyvää, ja siihen liittyvät eettiset kysymykset ovat viime aikoina olleet vahvasti esillä. Tästä kategoriasta kertoo esimerkiksi tämän teoksen kokoamisajankana syntynyt maailmanlaajuinen Black lives matter -liikehdintä⁶, joka nostaa #metoo-kampanjan ja seksismin tavoin rasismin yhteiskunnalliseen valokeilaan. Suomessa on keskusteltu siitä, kuinka täällä asuvan romaniväestön tai saamelaisten sosioekonominen asema on rakenteellisen rasismin, syrjinnän ja pitkään kohdistuneen samanlaistamispolitiikan myötä heikko.

Eksistentiaalista eriarvoisuutta voidaan tutkia tarkastelemalla institutionaalisia normeja, järjestyksiä ja puhe- tapoja, vallanpitäjien toimintaa sekä ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia kohtaamistaan rajoituksista ja nöyryytyksistä. Usein eriarvoisuuden kokijalla on itsellään hyvä käsitys tilanteestaan toisin kuin elämänehtojen eriarvoisuuden kokijalla. (Thernborn 2014, 155.) Tämän teoksen artikkelit tuovat näkyviksi kokemukset liikunnassa esiintyvistä syrjinnästä, rasismista, eriarvoiseen

asemaan joutumisesta, epäasiallisesta kohtelusta, kielteisistä stereotyyppioista sekä oletuksista liittyen yksilön persoonallisuuteen, kykyihin ja elämäntapaan. Harrastusporukoiden sosialisatioprosesseissa opituista sosiaalisista järjestyksistä, ryhmäsuhteista ja yhdenvertaisuutta estävistä asenteista kirjoittaa esimerkiksi Kananen nostaessaan esille, että ”ryssittely” on osa normaalia pelipsyykkausta. Myös Harjunen viittaa samaan asiaan kirjoittaessaan lihavista henkilöistä: ”huoli normatiivisen ruumisihanteen ylläpidosta opitaan varhain”.

Epäasiallisen käytöksen kokeminen, syrjintä sekä rasismikokemukset synnyttävät sosiaalisesti esteellisen ympäristön, jossa tunnetaan epä mukavuutta ja turvattomuutta. Eksistentiaalisen eriarvoisuuden kokemukset voivat olla tuhoisia, sillä ne heikentävät sekä yksilön identiteettiä (Harjunen) että myös sen (vähemmistö)ryhmän arvoa, johon yksilö kuuluu tai luetaan kuuluvaksi (Nykänen ym.), mikä puolestaan luo psyykkistä pahoinvointia, heikentää toimintakykyä ja vähentää halua ja mahdollisuuksia tulla osalliseksi liikuntakentällä, mutta myös muilla kentillä. Kanasen mukaan nuoruudessa jalkapallossa koettu rasismi voi johtaa liikuntaharrastuksen loppumiseen. Harjusen artikkelissa kuvatut lihaviin ihmisten negatiiviset kokemukset ja epäonnistumiset vaikuttavat kielteisten suhtautumistapojen syntymiseen liikuntaa ja liikkumista kohtaan.

Toiseuden kokemukset ovat seurausta sekä yksilöiden että ryhmien toisia ulossulkevasta toiminnasta, mutta

---

⁶ Black lives matter -mielenosoitukset syntyivät vastalauseena Yhdysvalloissa esiintyvälle tummaihhoisten kohtaamalle poliisiväkivallalle. #metoo-kampanja sai myös alkunsa afroamerikkalaisten ja muiden vähävaraisten naisten kohtaamasta seksuaaliväkivallasta. Kampanja nousi julkisuuteen näyttelijöiden ja muiden julkisuudessa esiintyvien naisten tekemistä elokuvateollisuudessa tahtuneista seksuaalisen häirinnän ilmiannoista.

myös institutionaalisesta toiminnasta (ks. mekanismit). Institutionaalisen toteuttamisen tuloksena normista poikkeavien ihmisten kohdalla liikuntapolitiikassa liikunnan tavoitteet ja rooli nähdään eri tavalla kuin ”normikansalaisten” kohdalla. Kun liikunnan ensisijainen rooli yleisesti on itseisarvoisesti mielekäs tekeminen tai elämäntapa ja yhteiskunnallisena välineenä hyvinvoinnin edistäminen, ovat vammaisurheilussa tavoitteena usein sairauden parantaminen ja kuntouttaminen (Rannikko & Armila), lihavien ihmisten liikunnassa poikkeavan ruumin korjaaminen (Harjunen) ja ulkomaalaistautaisilla liikkujilla suomalaisuusvajeen poistaminen ja kotouttaminen (Rönkkö). Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että vammaiset, lihavat tai ulkomaalaistautaiset ihmiset ovat helposti toiminnan objekteja, eivätkä subjekteja, ja kokevat toiseutta. Tämä vahvistaa koettua todellisuutta, jossa muun muassa kulttuuriset, kielelliset ja toimintakykyyn liittyvät puutteet määrittävät yksilön identiteettiä.

Resurssien eriarvoisuus

Resurssien eriarvoisuudesta puhutaan silloin, kun taustatekijät ja mekanismit vaikuttavat siihen, että ihmisillä on käytettävissään eriarvoiset taloudelliset resurssit (tulot ja varallisuus), mutta myös muut resurssit, joita täysipainoinen ihmiselämä edellyttää. Muita resursseja ovat esimerkiksi koulutustaso, tieto-taito ja sosiaaliset suhteet mukaan lukien vanhemmat ja heidän tietonsa, taitonsa, tukensa ja vaurautensa. (Thernborn

2014, 63–67.) Pierre Bourdieu käyttää samoista asioista pääomien käsitteitä, kuten taloudellinen pääoma ja kulttuurinen pääoma, joista jälkimmäinen sisältää ruumiillistuneen (fyysisen) pääoman kulttuurisen pääoman muotona (Bourdieu 1984; 1986; vrt. Shilling 1991, 654). Resurssieriarvoisuus on kokemuksena esimerkiksi sitä, että ihminen kokee olevansa ulkopuolinen, koska hän ei voi osallistua toimintaan varattomuutensa tähden, tarvittavien liikuntataitojen tai edellytetyn alakulttuurin ymmärryksen puutteen takia.

Resurssien eriarvoisuudesta puhuttaessa saattaa herätä kysymys, eivätkö ne itsessään olisi taustatekijöitä. Sen lisäksi, että eriarvoisuuden ilmentymä on harvoin vain yhden mekanismin seurausta, eriarvoisuuden mekanismit ja ilmenemismuodot ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Monimutkaiseksi asian tekee se, että taustatekijät, mekanismit ja ilmenemismuodot saattavat muodostaa negatiivisen kierteen, jossa koettu eriarvoisuus tulee osaksi sosiaalista todellisuutta. Koettu eriarvoisuus muuttuukin henkilön etenemisen kannalta heikentäväksi taustatekijäksi ja vertauskuvamme yhtälö alkaa ikään kuin alusta rikastuneena. Tällöin esimerkiksi ulkomaalaistautaisen henkilön kohtaamat etäännyttämisen, ulossulkemisen ja/tai hierarkisoinnin prosessit aiheuttavat puutteita liikuntataidoissa (koettu resurssieriarvoisuus), mikä saattaa kierteessä muuttua uudeksi eriarvoisuuden taustatekijäksi. Tämä eriarvoisuuden yhtälön tekijöiden kietoutuminen toisiinsa aiheuttaa lopulta sen, että joskus on vaikea hahmottaa,

milloin ilmiössä on kysymys epäoikeudenmukaisuudesta johtuvasta tuloksesta ja milloin liikuntakentällä toimimista heikentävästä lähtökohdasta.

Talousresursseihin liittyviä eriarvoisuuden kokemuksia on tunnistettu liikunnan kentällä ehkä kaikkein parhaiten. Esimerkiksi lasten ja nuorten liikuntaharrastuksen kustannukset (Hakanen ym. 2019; OKM 2016) sekä kustannusten vaikutukset harrastamiseen on nostettu keskusteluun monessa yhteydessä. Tulotaso ja varallisuus jakavat niin yksilöitä kuin perheitä yhä enemmän niihin, joilla on tai ei ole varaa harrastusmaksuihin, harrastusvälineisiin, pääsymaksuihin tai harrastamiseen liittyvään matkustamiseen. Borodulinin ja kumppanit toteavat, että ”korkeat maksut koetaan liikunnan esteiksi yleisemmin työttömien kuin työssäkäyvien ryhmässä”. Tällöin yhtälömme voisi kuulua näin:

”työtön” (x^1) + ”varaton” (x^2) + ”ulossulkeminen” (y ; jos osallistuminen edellyttää tietynmääräistä maksua) = ”kokemus siitä, että olen ulkopuolinen, koska ei ole rahaa” (z)

Suomessa asuvien romanien tapaan ulkomaalaistaustaiset henkilöt ovat työmarkkinoilla kantaväestöä heikommassa asemassa (Ahmad 2019) ja sitä kautta eriarvoisessa asemassa talousresurssien osalta. Toki ulkomaalaistaustaisuuden ja heikon taloudellisen tilanteen välillä ei ole suoraa yhteyttä, sillä ”ulkomaalaistaustaiset työskentelevät esimerkiksi johtajina, erityisasiantuntijoina, rakennus-, korjaus- ja valmistus-

työntekijöinä sekä prosessi- ja kuljetustyöntekijöinä lähestulkoon yhtä yleisesti kuin suomalaistaustaiset” (Sutela 2015, 84). Tulotason ja varallisuuden merkitys on tärkeä kuitenkin myös kulttuurisista näkökulmista, sillä oikeanlaiset liikuntavälineet, kuten jalkapallokengät, ovat pelillisten syiden lisäksi merkittäviä joukkoon kuulumisen näkökulmasta (Kananen). Vapaa-aikaan liittyvän tarjonnan lisääntynyt kaupallisuus nostaa perheiden varallisuuden yhdeksi liikunnallisen eriarvoisuuden lisääjäksi.

Kognitiivisten resurssien yhteys liikunta-aktiivisuuteen näkyy artikkeleissa liittyen koulutusasteeseen ja terveyden lukutaitoon. Korkea-asteen koulutuksen käyneiden ryhmään kuuluvat harrastivat muita useammin vapaa-ajan liikuntaa ja istuivat vapaa-ajalla vähemmän ruudun ääressä (Borodulin ym.). Romanien valtaväestöä vähäisempään vapaa-ajan liikunnan harrastamiseen vaikuttaa yhtenä tekijänä matalampi koulutustaso yhdessä huonomman työmarkkina-aseman, ajean mielialan ja motivaation puutteen kanssa (Nykänen ym.). Romaniväestön resursseihin on vaikuttanut pitkäaikainen ja systemaattinen elämänehtojen eriarvoisuus ja eksistentiaalinen eriarvoisuus. Thernborn toteaa, että eriarvoisuuden saatetaan havahtua resurssien erilaisen jakautumisen kautta, mutta usein jo ennen sitä nöyryyttävä kohtelu ja elämänehtojen niukkuus ovat heikentäneet jo omalta osaltaan hyvinvointia (Thernborn 2014, 63).

WHO:n määritelmän mukaan terveyden lukutaidossa on kyse tiedollisista ja sosiaalisista taidoista, jotka mää-

rittävät motivaation ja valmiudet löytää, ymmärtää ja käyttää tietoa terveyden edistämiseen ja ylläpitämiseen (WHO 1998). Toisin sanoen terveyden lukutaidon avulla pystytään tekemään hyvinvoinnin kannalta myönteisiä valintoja myös liikkumisen suhteen. Kuten Rannikko & Armila artikkelissaan kirjoittavat itseohjautuva mukaan lähteminen vaatii myös kulttuurisia ja vuorovaikutuksellisia resursseja sekä sosiaalista rohkeutta: ”Nuorisokulttuurisen liikunnan toimintakentät ja -yhteisöt voivat muodostua vammaisia nuoria impliittisesti ulossulkeviksi, sillä ne odottavat sisään pyrkivien omaavan erityistä sosiaalista, kulttuurista ja toisinaan taloudellistakin pääomaa.” Lisäksi tarvitaan usein ruumiillista kompetenssia ja kyvykkyyttä, sillä ”vammaisilla henkilöillä ei useinkaan oleteta olevan riittäviä kykyjä liikunnallisten harrastusten aloittamiseksi” (Eriksson ym.). Ruumiilliset kompetenssit ja kyvykkyydet yksilön resurssina määrittävät näin ulkopuolelta päätettyjä toimintamahdollisuuksia.

Kohti yhdenvertaisuutta liikunnassa

Liikuntakentällä on työskennelty paljon yhdenvertaisuuden eteen (ks. esim. Itkonen tässä teoksessa). Sosiaalisten normien, sopivan käytöksen ja toiminnan sekä sopivuuden rajoja on viime vuosina piirretty uusiksi. Esimerkiksi lihavien ruumiiden pilkkaamista, seksuaalista häirintää tai rodullistavien ja homofobisia ilmaisuja ei pidetä enää yhtä sopivana kuin aikaisemmin. Vaikka kehi-

tys on ollut oikeansuuntaista, meillä on silti vielä paljon tehtävää. Eriarvoistavia asenteita ja ennakkoluuloja ei tunnisteta vielääkään tarpeeksi, eikä niiden vaikutuksia siten myöskään oteta käytännön tasolla huomioon. Tämän teoksen artikkelit nostavat esille useiden liikuntakentällä marginaaliin jäävien ryhmien näkökulmia, joita emme ole osanneet ottaa tarpeeksi huomioon. Toisaalta emme ole tähänkään kokoelmaan onnistuneet tavoittamaan läheskään kaikkea sitä, mitä eriarvoisuuden alla voisi tarkastella. Koelmasta puuttuvat esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulmat (ks. esimerkiksi Kokkonen 2012; 2016; 2018) sekä kielivähemmistöihin kuuluvien viittomakielisten sosiaalisen ja kielellisen tasa-arvon kysymykset (Anttonen 2019).

Tämän teoksen artikkeleissa annetaan useita ratkaisuja eriarvoisuuden vähentämiseksi ja yhdenvertaisuuden lisäämiseksi ja haluammekin antaa niille vielä lopuksi tilaa. Jäsennämme ratkaisuehdotukset ikään kuin vastinpareina eriarvoisuutta tuottaville ja ylläpitäville mekanismeille Thernbornin (2014, 80) jaon mukaisesti:

etäännyttäminen – lähentäminen
ulossulkeminen – osallistaminen
hierarkisointi – hierarkioiden purkaminen.

Sovellamme siten yleisen yhteiskuntatason mekanismeja liikunnan kontekstiin ja katsomme, minkälaisia yhdenvertaisuutta lisääviä toimia on artikkeleissa ehdotettu.

Lähentäminen

Lähentämisellä tarkoitetaan toimenpiteiden kohdentamista niihin, jotka ovat monen syyn summana jääneet heikompaan asemaan. Liikuntakentällä tämä tarkoittaa esimerkiksi ryhmäkohtaisesti keskivertoa vähempää liikkumista. Romanian vapaa-ajan liikuntaa käsitellessään Nykänen kumppaneineen esittää, että liikuntavajeen umpeen kuromiseksi tulisi puuttua rakenteelliseen eriarvoisuuteen parantamalla romanien työllisyyttä, koulutusta ja asumistasoa. Vaikka tekstissä pureudutaan romaniväestön koko väestöä vähäisempään liikunta-aktiivisuuteen, tilannetta parantavia ratkaisuja haetaan liikuntakentän ulkopuolelta. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi täytyykin usein katsoa liikuntakentän ulkopuolelle. Romanian esimerkiksi kyse on lähentämisen prosessista, jolla tasataan sosioekonomisen aseman aiheuttamaa eriarvoisuutta. Lähentämisen mekanismi tarkoittaakin resurssien suuntaamista niin, että heikompaan asemaan joutuneen yksilön on mahdollista edetä liikuntakentällä: liikkua enemmän ja itselle mielekkäällä tavalla, olla aktiivinen toimija ja olla ehkä jopa johtavissa asemassa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi positiivista erityiskohtelua, kiintiöiden asettamista tai muuttamalla muita rakenteellisia järjestelyjä sekä liikunnan kentällä että muilla elämän alueilla (ks. Thernborn 2014, 78).

Rakenteellisten järjestelyjen muuttamista on ehdotettu lähes kaikissa artikkeleissa, kuten huomion kiinnittämistä liikuntaympäristöjen kulttuurisiin, fyysisiin sekä kognitiivisiin esteisiin, jot-

ka hankaloittavat esimerkiksi lihaviiden, ulkomaalaistaustaisten tai vaikeimmin vammaisten henkilöiden osallistumista liikuntakentällä. Rakenteelliseksi ratkaisuksi ehdotetaan myös sitä, että liikuntakentällä toimivat henkilöt ja ammattilaiset olisivat taustoiltaan heterogeenisiä. Lisäksi ehdotetaan kulttuuritietoisien työtteen parantamista, kohderyhmälähtöisesti liikkumisen sisältöjen tarkastelua, alakulttuuristen välittäjien ja mentoreiden lisäämistä sekä kenttätoimijoiden, hallinnon ja tutkijoiden vuoropuhelua (ks. Itkonen 1997, 27–28), jolla tuotetaan yhteisesti jaettua ymmärrystä.

Borodulin ym. kirjoittavat, että ”pelkkien mahdollisuuksien, kuten palveluiden, elinympäristön ja olosuhteiden kohentaminen ei riitä muuttamaan käyttäytymistä terveellisemmäksi tai motivoi ihmisiä tekemään omaa hyvinvointiaan edistäviä valintoja”. Lähentäminen vaatiikin halua ymmärtää, mitkä prosessit juuri kyseisen ryhmän kohdalla aiheuttavat muista jälkeen jäämistä esimerkiksi liikkumisaktiivisuuden suhteen sen sijaan, että syyllistetään ja leimataan henkilöiden sekä ryhmien käyttäytymistä (ks. esim. Harjunen).

Osallistaminen

Osallistaminen yhdenvertaisuutta tuottavana mekanismina tarkoittaa mukaan ottamista, ovien avaamista ja oikeuksien myöntämistä aikaisemmin ulkopuolelle jätetyille (Thernborn 2014, 78). Nykäsen tutkijaryhmän kuvaaman romanien vapaa-ajan tutkimuksen onnistumisen avain oli romanitaustaisten työnteki-

jöiden ja asiantuntijoiden mukaan ottaminen suunnitteluun, toteuttamiseen ja raportointiin. Tutkimuksessa käytettiin kulttuuritietoista (kulttuurisensitiivinen) työotetta. Samaan viittaavat myös Seppänen ym.: ”Liikuntapalveluja kannattaa tuottaa kulttuurisensitiivisesti, eri väestöryhmät huomioiden ja palvelujen käyttäjiä osallistaen, jotta palveluista saadaan muotoiltua käyttäjilleen sopivia.” Liikunnassa osallistaminen tarkoittaakin sitä, että toiminnan sisältöä suunnitellaan kohderyhmän kanssa eikä kohderyhmälle tai sen puolesta, jolloin syntyy paras ymmärrys ryhmän tarpeista. Tätä ilmentää myös Erikssonin ym. toteamus: ”vammaisten nuorten elämää ja vapaa-ajan intressejä on kuitenkin mielekkäintä ymmärtää juuri niistä intresseistä ja kyvykkyyksistä käsin, joita heillä tosiasiaassa on”. Artikkelin mukaan ”lasten ja nuorten inkluusio liikunta-aktiiviteeteissa edellyttäisi vammaisia nuoria osallistavia käytäntöjä, eli sopivia apuvälineitä ja riittävää apua ja tukea niin, että he eivät joutuisi syrjityiksi käytäntöjen tasolla.”

Osallistamisen edistäminen pitäisi laajentaa kohderyhmän huomioimisen lisäksi myös organisaatioiden ja hallinnon suuntaan, kuten ilmenee Rönkön artikkelista: ”Suomen liikuntapolitiikasta puuttuvat sellaiset teemat, joissa ulkomaalaistaustaiset ihmiset ovat toimijoita tai joissa maahan muuttaneiden inhimillistä pääomaa hyödynnettäisiin liikuntaorganisaatioissa.” Eri taustatekijöiden perusteella vähemmistöön kuuluvien osallistamisen edistämiseen velvoittaa myös lainsäädäntö (yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325; laki miesten ja nais-

ten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609). Esimerkiksi pakolliset yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat tarkoitettu juuri sitä varten, että huomattaisiin, mitkä ryhmät ovat asiakkaissa tai henkilökunnassa aliedustettuina. Ammattiosaamisen lisäksi haavoittuvassa asemassa olevien mukaan saamiseksi tarvitaan myös kokemusasiantuntijuutta.

Hierarkioiden purkaminen

Hierarkioita voidaan purkaa, madaltaa ja poistaa edistämällä demokratiaa sekä alempiarvoisten asemaa ja etenemismahdollisuuksia (Thornborn 2014, 78–80). Ensimmäinen askel niiden poistamisessa on hierarkioiden ja yhteiskunnallisten valtasuhteiden tunnistaminen ja tunnustaminen sekä ennako-oletusten ja -käsitysten olemassaolon tiedostaminen. Vasta tämän jälkeen valtasuhteita voidaan tasapainottaa. Mikäli pystytään tukemaan heikommassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien järjestäytymistä ja verkostoitumista liikuntakentällä niin, että kulttuuriset hierarkiat antaisivat erilaisille tavoille tilaa toimia sekä liikuntakentällä että sen ulkopuolella, toimintaresurseja saataisiin lisää.

Ryhmäkohtaisten kategorioiden purkaminen olisi yksi ratkaisu eksistentiaaliseen eriarvoisuuteen. Seppänen ym. huomauttavat, että ”liian eriyetyt palvelut eivät tue liikunnan parissa mahdollisesti tapahtuvaa sosiaalisten suhteiden rakentumista eri väestöryhmien välillä”. Myös Rönkkö kiinnittää huomiota sektorikohtaisen lähestymistavan ongelmiin. Vähemmistöryhmiä saatetaan marginalisoida, sillä: ”--- loh-

koittain tehtävässä työssä ja tutkimuksessa etnistä taustaa ei oteta huomioon. --- Toiseksi monikulttuurisen liikunnan erillisuus organisaatioiden perustoiminnasta ei tuo tarvetta työyhteisön kulttuuritietoisien työtöteen ja moninaisuusosaamisen kehittämiseksi. --- Vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden liikuntakysymyksiä ei ole mielekästä erotella toisistaan, vaan lähestyä voisi toimintavajeen kautta, olkoon se sitten fyysinen, kognitiivinen, kulttuurinen tai jokin muu toimintavaje.” Ratkaisu voisi löytyä myös siitä, että lisätään räätälöityjä toimia marginaaliin jäävien ryhmien liikunnan edistämiseksi ja samalla lisätään inklusiivisiä toimenpiteitä heidän asemansa parantamiseksi valtavirtaliikunnassa.

Rönkön mukaan ”liikuntapolitiikassa maahanmuuttajaluokittelu synnyttää sosiaalisia kategorioita, poikkeavuutta ja toiseutta”. Ryhmäkategorioita osoittavien sanojen, kuten romani, virolainen, maahanmuuttaja tai ylipainoinen poisjättäminen arkitilanteissa vähentää mielikuvia, joita kyseiseen kategoriaan ja sitä myötä henkilöihin yhdistetään. Jos kategorioihin liittyviä mielikuvia pystytään purkamaan, se auttaa kohtaamaan liikkujia heidän omine mieltymyksikseen ja tavoitteineen.

Hierarkioiden purkamisessa on keskeistä myös suomalaisen liikuntakulttuurin piirteiden tunnistaminen. Huomiota on kiinnitettävää liikuntakasvatukseen, sillä kuten Harjunen kirjoittaa viitaten Heywoodiin (2007) ja Kososeen (1998) ”liikuntakulttuurilla ja liikuntakasvatuksella on tärkeä rooli sukupuolittuneiden ruumiin kokorajojen tuotta-

misessa ja ylläpidossa sekä itsetarkkailun ja kurin oppimisessa”. Liikunta-alan ammattilaisten tulee ymmärtää sosiaalisia jakoja ja yhteiskunnassa vallitsevia hierarkioita. Meillä kaikilla on ennakkokäsityksiä. Ennako-asenteiden ja muiden toimintatapojen sekä olemisen arvottamisen purkaminen alkaakin omien ennakkokäsitysten, tapojen, arvojen ja (liikunta)kulttuurin tunnistamisesta.

Tutkimuksella nykyistä syvällisempää tietoa

Moni artikkelien kirjoittaja nostaa esille tutkimustiedon puutteen. Nykyistä täsmällisempää tietoa kaivataan haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä, kuten romaneista, ulkomaalaistaustaisista ja (vaikeimmin) vammaisista henkilöistä: ”Lapset ja nuoret ovat olleet sosiaali-tieteellisen liikuntatutkimuksen intresseissä pitkään liittyen muun muassa vapaa-ajan liikuntaan ja koululiikuntaan, mutta vammaisuus on ollut viime vuosina esillä lähinnä kansainvälisessä soveltavassa liikuntatutkimuksessa.” (Eriksson ym.) Tutkimuksen suunnittelussa on kiinnitettävä huomiota siihen, että ne olisivat laajakatseisia, eivätkä ”ongelmiin ja puutteisiin” keskittyviä.

Näkökulmien laajentamisen tarpeesta kirjoittavat Eriksson ym., Rönkö sekä Harjunen. Vaikeavammaisten osalta ”yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa onkin huolestuttu siitä, että kun liikuntaa tarkastellaan pelkästään kuntouttavan toiminnan viitekehyses-sä, suljetaan ulos olennaisia näkökulmia liikunnallisia aktiviteetteja koskevista oikeuksista, itsemääräämisestä,

autonomiasta, valinnoista tai päätös-
vallasta.” (Eriksson ym.) Lihavuuden
tutkimuksen painopiste on ollut ylipai-
nossa lääketieteellisenä ongelmana ja
liikunnan käytössä lihavuuden hoidos-
sa. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet
lihavat liikunnan subjekteina, joilla on
kyky ja halu liikkua. Tiedonpuute an-
taa tilaa oletuksille ja ennakkokäsityk-
sille: ”Se johtuu pitkälti vammaisuutta
koskevista ennakkoluuloista ja stereotyyppisistä käsityksistä siitä, ettei näillä
nuorilla ole liikunnallista kyvykkyyttä,
jolloin heillä ei lähtökohtaisesti oleteta
olevan liikuntaharrastuksiakaan. Näin
esimerkiksi henkilökohtaisen avun tar-
vetta liikunnan harrastamisessa ei ole
nähty tarpeelliseksi kartoittaa.” (Eriks-
son ym.)

Tutkimuksella voidaan luoda myös
tahattomasti raja-aitoja, jos tutkittavi-
en taustaominaisuudet ylikorostuvat.
Tämä tulee esille kahdessa ulkomaalais-
taustaisuutta käsittelevässä artikkelis-
sa. Kananen kirjoittaa: ”Tulevaisuuden
tutkimuksissa huomioita tulisi kiinnit-
tää esimerkiksi erontekojen kontekstisi-
donnaisuuteen. Millaisissa yhteyksissä
maahanmuuttajuudella on väliä urhei-
lun kentillä? Samoin maahanmuuttajien
määrän kasvaessa merkittäväksi nousee
kysymys siitä, keneen maahanmuutta-
ja-leimaa ylipäätään sovelletaan tulevai-
suudessa? Vähälle huomiolle on jäänyt
myös maahanmuuttajuuden uutta luo-
va voima suomalaisen urheilun kentil-
lä. Millaista suomalaista huippu-urhei-
lijuutta erilaisista taustoista tulevat ur-
heilijat osaltaan luovat?”

Eri ryhmiin kohdennetun tutkimuk-
sen lisäksi on tarvetta intersektionaali-

selle tutkimusotteelle, jonka avulla tar-
kastellaan eri taustatekijöiden sekä so-
siaalisten asemien risteäviä vaikutuksia.

Lopuksi

Tämän teoksen artikkelit tekevät eriar-
voisuuden ohella näkyväksi suomalai-
sen yhteiskunnan moninaisuutta, joka
on esimerkiksi yksilöiden alkuperään,
ikään, sukupuoleen, seksuaalisuuteen
ja toimintakykyyn perustuvaa ihmis-
ten erilaisuutta. Yhteiskunnassa olevaa
moninaisuutta ei tämän artikkelikokoel-
man tekstien perusteella oteta liikunta-
kentällä vielä tarpeeksi huomioon. Syr-
jivät asenteet, valtavirtaistavat käytän-
nöt ja piintyneet ajattelutavat tulevat
ilmi, kun liikuntaa katsotaan vähem-
mistöjen näkökulmasta.

Sen lisäksi, että väestö on moninai-
sempaa kuin ehkä ymmärrämmeään,
myös ryhmien sisällä on paljon hetero-
geenisyyttä: lihavat henkilöt edustavat
koko väestön sosioekonomista kirjoa,
romanien keskuudessa vähäisen liik-
kumisen syyt ovat miehillä ja naisilla
osittain erilaisia (Nykänen ym.) ja ulko-
maalaistaustaisten henkilöiden liikunta-
käyttäytyminen vaihtelee muuttosyy-
n, synnyinmaamaan sekä maassa asutun
ajan mukaan (Seppänen ym.). Jos eri
ryhmät nähdään homogeenisinä, niiden
edustajiin tai edustajiksi miellettyihin
liitetään ennakkokäsityksiä ja stereoty-
pioita, jotka eivät useinkaan pidä paik-
kaansa tai koske kaikkia ryhmän edus-
tajia, mutta jotka toiseuttavat. Ulkopuo-
listen luomilla määritelmillä kohdataan
”toiset” stereotyyppisesti omien ennak-
kokäsitysten kautta. Riippumatta siitä,

ovatko ennakkokäsitykset kielteisiä tai myönteisiä, on niiden vaikutus yksilön kannalta kielteinen, koska ihminen ei tule kohdatuksi omista lähtökohdistaan käsin. Myönteisetkin stereotyyppit saattavat kaventaa vähemmistöihin kuuluvien toimintamahdollisuuksia. Toki esimerkiksi ulkomaalaistaustaiset urheilijat ovat kertoneet myös hyötyvänsä heihin liitetyistä oletuksista (ks. Huh-ta 2013, 122).

Yksilön minuuksien, identiteettiä syntyvät sosiaalisissa prosesseissa, joita eriarvoisuudenkin prosessit ovat. Bergerin ja Luckmannin (1994) todellisuuden sosiaalisen rakentamisen teorian mukaan ihmisen arkitodellisuuden ja yhteiskunnan välillä on dialektinen suhde. Ihmiset tuottavat yhdessä yhteiskunnan sosiokulttuuriset rakenteet. Ajan kuluessa luotu todellisuus muuttuu objektiiviseksi ja välitetään edelleen seuraaville sukupolville (Berger & Luckmann 1994, 73–74). Kyse on toimijuuden ja rakenteiden vuorovaikutuksesta: yksilöllä on mahdollista tehdä tiettyyn rajaan asti omaa elämäänsä koskevia valintoja aktiivisena toimijana, mutta hänen toimintansa on aina enemmän tai vähemmän yhteiskunnallisesti ehdollista ja määrittynyttä. Omalla toiminnallaan yksilö uusintaa rakenteita. (Kauravaara 2013, 26–31.)

Voidaan siis ajatella, että koettu sosiaalinen alempiarvoisuus muuttuu arkitodellisuudeksi, jota joko eletään tai jota vastaan kapinoidaan. Artikkeleiden eriarvoisuusperusteissa opittu sosiaalinen todellisuus näkyy esimerkiksi syrjinnän ja kiusaamisen vuoksi eristäytymisenä, mikä saattaa näkyä tilastollises-

ti vähäisempänä liikunta-aktiivisuutena. Näin romaniväestön syrjintäkokemukset, lihaviiden sekä koulunaikaisesta kiusaamisesta että opettajien vähättelystä johtuva opittu häpeä ruumin ulkomuodosta ja vammaisten sijoittuminen sosiaalisiin marginaaleihin vähentävät liikuntarohkeutta monin tavoin.

Jokainen tämän teoksen artikkeleista valottaa jotakin tärkeää eriarvoisuuden ilmiöstä tietyn ryhmän kautta ja kertoo sille erityisistä ja tunnusomaisista eriarvoisuutta aiheuttavista prosesseista. Yhteenvedossamme olemme vielä halunneet tarkastella eriarvoisuutta kokonaisuutena, jossa samantyyppiset prosessit toistuvat, eivätkä koskekaan enää vain yhtä ryhmää. Tämä tuo esille, että eriarvoisuus ei ole marginaali-ilmiö, vaan monia koskettava laaja yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö. Sillä on myös vahva kosketuksensa vähäiseen liikkumiseen.

Lähteet

Aalto-Nevalainen, P. 2018. Vertaileva tutkimus nais- ja miesjohtajien uramenestyksestä liikunta-alalla. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in business and economics 187.

Ahmad, A. 2019. Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla. Teoksessa: V. Kazi, A. Alitolppa-Niitamo & A. Kaihovaara (toim.) Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Helsinki: TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10, 15–27.

Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Suom. Olavi Kaljunen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 146.

Anttonen, E. 2019. Viittomakieliset kuurot ja käsite soveltava liikunta. Liikunta & Tiede 56 (1), 65–66.

Berg, P. & Kokkonen, M. (toim.) 2016. Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 135.

Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Bourdieu, P. 1984. Distinction. A social critique of the judgement of taste. Engl. Richard Nice. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.

Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. Teoksessa: J. G. Richardson (toim.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press, 241–258.

Euroopan Unioni & Euroopan Neuvosto 2019. Finland gender equality in sport. Leaflet 2019. Tiivistelmä Suomen tuloksista. Saatavilla verkossa: <https://rm.coe.int/finland-gender-equality-in-sport-leaflet-2019-/1680971a5d>. [Tarkistettu 29.7.2020.]

Hakanen, T. Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.) 2019. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-ai-
katutkimus 2018. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö; Valtion liikuntaneuvosto; Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto. Valtion Liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2.

Heywood, L. 2007. Producing girls: empire, sport, and the neoliberal body. Teoksessa: J. Hargreaves & P. Vertinsky (toim.) Physical culture, power, and the body. New York: Routledge, 101–120.

Huhta, H. 2013. Monikulttuuriset suomalaiset huippu-urheilijoina. Teoksessa: M. Piispa & H. Huhta (toim.) Epätavallisia elämänkulkuja. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 134, 79–144.

Itkonen, H. 1997. Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta. Joensuu: Joensuun Yliopisto.

Itkonen, H. & Kauravaara, K. 2015. Kuroutuja kulttuurikuiluja. Teoksessa: H. Itkonen & K. Kauravaara (toim.) Liikunta kansalaisten elämänkultuuri. Tulkintoja liikkumisesta ja liikunnane-
distämisestä. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 296.

Kantola, J., Koskinen Sandberg, P. & Ylöstalo, H. 2020. Tasa-arvopolitiikka muutoksessa. Teoksessa: J. Kantola, P. Koskinen Sandberg & H. Ylöstalo Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Talouskriisistä tasa-arvokriiseihin. Tallinna. Gaudeamus, s. 7–30.

Kauravaara, K. 2013. Mitä sitten, jos ei liikuta? Etnografinen tutkimus nuorista miehistä. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 276.

Kokkonen, M. 2012. Seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5.

Kokkonen, M. 2016. Syrjintä ja henkinen pahoinvointi seksuaalivähemmistöjen liikuntahar-
rastuksissa. Teoksessa: P. Berg & M. Kokkonen (toim.) Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 186, 138–155.

Kokkonen, M. 2018. Seksuaalivähemmistöjen häirintä joukkueessa tai liikuntaryhmässä: henkisen pahoinvoinnin näkökulma. Liikunta ja Tiede 55 (6), 96–102.

Kontula, A. (2020). Mitä tarkoittaa intersektionaalisuus? Blogikirjoitus 28.6.2020. Saatavilla verkossa <http://annakontula.fi/2020/06/28/mita-tarkoittaa-intersektionaalisuus/>. [Tarkistettu 6.7.2020.]

Kosonen, U. 1998. Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta. Jyväskylä. SoPhi.

Kukkonen, I. Pajunen, T. Sarpila, O. & Åberg, E. 2019. Ulkonäköyhteiskunta – ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta
8.8.1986/609

Liikuntalaki 10.4.2015/390

OKM 2011. Liikunta ja tasa-arvo 2011. Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Julkaisuja 2011:33.

OKM 2016. Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa – painopisteenä harrastamisen hinta. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Julkaisuja 2016:19.

OKM 2018. Liikunta ja tasa-arvo 2017. Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Julkaisuja 2018:6.

Rothstein, B. & Uslaner, E. M. 2005. All for All: Equality, corruption, and social trust. *World Politics* 58, 71–72.

Rubin, G. 1984. Thinking sex: Notes for radical theory of the politics of sexuality. Teoksessa: C. S. Vance (toim.) *Pleasure and Danger: Exploring female sexuality*. Routledge & Paul Kegan, 143–178.

Shilling, C. 1991. Educating the body: physical capital and the production of social inequalities. *Sociology* 25 (4), 653–672.

Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Teoksessa: T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki. Tilastokeskus, 83–109.

Turpeinen, S. & Hakamäki, M. 2018. Liikunta ja tasa-arvo. Katsaus sukupuolten väliseen tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Julkaisuja 2018:6.

Thernborn, G. 2014. Eriarvoisuus tappaa. Suom. T. Henttonen. Tampere: Vastapaino.

WHO 1998. Health Promotion Glossary. <https://www.who.int/healthpromotion/about/HPR%20Glossary%201998.pdf>. [Tarkistettu 11.7.2020.]

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325